



GÖTEBORGS UNIVERSITET

LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

New Age och pseudovetenskap i tidskriften *Sans*

-En analys

New Age and Psuedo-science in *Sans* Magazine

-an analysis

Linus Lundmark

Termin: VT2012

Kurs: RKS310, 15 hp

Handledare: Göran Larsson & Kerstin von Brömssen

Rapportnr: VT2012 1150-11



GÖTEBORGS UNIVERSITET
LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Box 200, 405 30 Göteborg

Titel: New Age och pseudovetenskap i tidskriften *Sans* - en analys

Författare: Linus Lundmark

Typ av arbete: Kandidatuppsats, 15 hp

Handledare: : Göran Larsson & Kerstin von Brömssen

Examinator: Bo Claesson

Program: Lärarprogrammet, inriktning religionskunskap

Antal sidor: 39

Datum: September 2012

Abstract:

Critique regarding religious practices has become more and more apparent in today's society. *Sans* magazine has become a voice in the Swedish debate regarding religions undertakings and have received opposition from various directions. As *Sans* magazine, issue no.1, is accused of being islamophobic, the critique is focused on the internal discourse within the atheist and agnostic society. As *Sans* issue no.2 came out, it did not focus on Islam or any of the abrahamic religions but instead it discussed *New age* and the nature of *pseudoscience*.

I sought to evolve the didactic discourse regarding "truth" and "reality" by finding if the discourse within *Sans* is apparent and if so, what it is based upon. The analysis also focuses on the terms used to describe *new age* and *pseudoscience*. This analysis is based upon the theory of social constructionism. I am using discourse- and text analysis as the primary methods.

The results show that *Sans* (2011) does not define New Age in any apparent way. The writers in *Sans* (2011) instead focuses on the dangers of relativism and the nature of scientific truth. *Sans* is a part of a certain kind of scientific, atheist or agnostic discourse. Failure to adhere to this particular form of discourse results in the writers rejection of such opposing ideas.

Keywords: *Sans*, Social constructionism, new age, pseudoscience.

Förord

Först och främst vill jag tacka min handledare Göran Larsson för goda samtal, tankeväckande reflektioner och många knuffar åt rätt riktning. Ett stort tack till Isabelle Widholm som hjälpt mig i de stunder då jag fastnat i texten.

Jag är lärarstudent på Göteborgs Universitet med inriktning mot religion och pedagogik. Uppsatsens ämne är nära relaterat till de ämnesdidaktiska diskussioner som förs på universitet och gymnasieskolor. Jag vill att uppsatsen skall väcka intresse för en personlig och mer djupgående diskussion om begrepp som sanning, religion och vetenskap.

Göteborg, September 2012

/Linus Lundmark

1 Inledning.....	s.5
2 Syfte och frågeställningar.....	s.5
2.1 Avgränsningar.....	s.6
3 Teoretisk ram - Socialkonstruktivism.....	s.6
4 Metod.....	s.7
4.1 Metodkritik.....	s.8
5 Material.....	s.9
5.1 <i>Sans magasin</i>	s.9
5.1.2 Den magiska kvantvärlden - myt eller verklighet.....	s.9
5.1.3 Vetenskapen och det övernaturliga.....	s.9
5.1.4 Mediebluff - avslöjade medier fortsätter som inget hänt.....	s.10
5.1.5 Parapsykologins dilemma.....	s.10
6 Dispostion.....	s.10
7 Tidigare forskning.....	s.11
8 Litteratur.....	s.11
9 Begrepp.....	s.13
9.1 New Age.....	s.13
9.1.2 Kännetecken.....	s.16
9.2 Pseudovetenskap.....	s.17
9.2.2 Kännetecken.....	s.17
10 Analys.....	s.18
10.1 Den magiska kvantvärlden - myt eller verklighet.....	s.18
10.2 Vetenskapen och det övernaturliga.....	s.22
10.3 Mediebluff - avslöjade medier fortsätter som inget hänt.....	s.26
10.4 Parapsykologins dilemma.....	s.28
11 Ämnesdidaktiska reflektioner.....	s.32
12 Diskussion.....	s.34
13 Litteraturlista.....	s.37

1. Inledning

Religionskritiken är mer högljudd än någonsin. Författare som Richard Dawkins, Sam Harris och Christoffer Hitchens har alla skrivit böcker med tydligt religionskritiska budskap. Religionskritikerna menar att religionen i stort är en skadlig kraft som hämmar utveckling och främjar förtryck (Dawkins, 2008 & Hitchens, 2008). En svensk röst i en religionskritisk debatt utgörs bland annat av Humanisternas ordförande Christer Sturmark. Tillsammans med Fri Tanke Förlag och förbundet Humanisterna startade Christer Sturmark, i rollen som ansvarig utgivare, den religionskritiska tidningen *Sans* (2011). Samtidigt möts religionskritikerna motstånd. Motståndet, som består av allt mellan teologer och religionsvetare, menar på att religionskritikerna använder sig av förenklingar och kritiserar en religionbild som inte längre finns. Uttalanden gjorda i *Sans* (2011) premiärnummer *En Gud för kvinnor?* skapade kontrovers då flera av tidningens skribenter anklagades för att förenkla religionsbegreppet, fylla begreppet med ett specifikt och problematiskt innehåll på detta sätt och sprida islamofobi.

I grundskolan, gymnasiet och på universitet pågår ständigt diskussioner om vad vi kan veta och hur vi kan närma oss påståenden om "verkligheten". I naturkunskap och religionsämnet är dessa ämnen ständigt aktuella, men även inom andra ämnen finns det välbehövliga diskussioner kring detta. Min analys ämnar undersöka hur vetenskap, tro och vetande kan diskuteras så som det kommer till uttryck i den humanistiska och vetenskapsfilosofiska tidskriften *Sans* (2011). Jag anser att en utökad kunskap om reflektioner kring till exempel verklighet som begrepp får ämnesdidaktiska konsekvenser. I analysen använder jag mig av en socialkonstruktivistisk teoretisk ram för att reflektera över de diskurser som framkommer.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att utveckla reflektionsunderlag för lärare som ämnar behandla diskussioner om verklighetens olika dimensioner i sin undervisning. Detta sker genom att undersöka hur fyra skribenter i tidskriften *Sans* nr.2 (2011) behandlar begreppen *new age* och *pseudovetenskap* och huruvida författarnas tolkningar av dessa begrepp överensstämmer med

definitioner som lyfts fram av religionsvetare inom religionsvetenskapliga forskningsfält. Genom att få en bild av skribenternas uppfattning av dessa begrepp kan det bli ämnesdidaktiska konsekvenser, som till exempel andra sätt att diskutera ”sanning” och ”verklighet” i undervisningen. Genom en djupare förståelse om hur begreppen *new age* och *pseudovetenskap* används och vilken kritik som används av författarna mot nämnda begrepp kan reflekterande diskussioner växa fram i klassrummet, bland annat inom religionsundervisning men även i naturvetenskapliga ämnen som behandlar ”verklighet” och vetenskaplig ”sanning”.

Frågeställningarna lyder:

Hur definierar och diskuterar skribenterna i tidskriften Sans (2011) new age och pseudovetenskap? Hur kan skribenternas definition relateras till religionsvetenskaplig litteratur, begrepp och diskurs?

2.1 Avgränsningar

Jag har valt att avgränsa undersökningen till artiklar som behandlar *new age* och *pseudovetenskap* i den undersökta tidningen *Sans* (2011). Sammanlagt är det åtta artiklar i *Sans* nr.2 (2011) vilka berör *new age* samt *pseudovetenskap* i olika former. Trots detta kommer jag endast fokusera på fyra artiklar. Detta är på grund av att frekvensen av begreppen *new age* och *pseudovetenskap* behandlas mer direkt i de utvalda artiklarna, men endast implicit i de fyra övriga artiklarna.

3. Teoretisk ram - Socialkonstruktivism

Socialkonstruktivismen används i denna analys som den teoretiska ram genom vilken jag undersöker de utvalda artiklarna. Genom denna teori finns det möjlighet att blottlägga och kritiskt granska de begrepp som används och vad de fyllts med för mening.

Tanken att människans förståelse är beroende på den sociala kontext i vilket kunskap en gång utvecklats skapar vissa möjligheter till kritiskt granskande av sanningsanspråk. Det socialkonstruktivistiska perspektivet utvecklades (med rötter i Karl Marx kunskapsociologi)

under början av 70-talet från en syn på ”absolut kunskap” genom empiriska undersökningar till insikten om att kunskap sällan är absolut. Kunskap anses även vara en politisk och social produkt, beroende på den sociala kontexten och de maktanspråk som finns där (Widerberg, 2002). En socialkonstruktivistisk teori kan alltså skapa möjligheter för kritisk granskning av det som en gång ansetts vara naturligt och evigt givet (Hacking, 1999, i von Brömmssen, 2003). von Brömmssen (2003) skriver att det genom den socialkonstruktivistiska teorins framväxt synliggör diskursiva *konstruktioner*. Begrepp fylls således av mening inom den diskurstradition där de används. Eftersom begrepp fylls med olika mening är det därför av vikt att vara medveten om vilken avsikt användningen har, samt vilken funktion begreppet fyllts med i den aktuella diskursen. Detta innebär att centrala begrepp så som religion, kultur och sekularisering för att nämna några ständigt är föremål för omtolkning och förändring (von Brömmssen, 2003).

4. Metod

Metoden utgår ifrån detaljerad diskursanalys i kombination med språkanalys (Widerberg, 2002). Widerberg (2002) poängterar att ”Eftersom språk och uttryck ingår i diskurser kan man naturligtvis kombinera dessa båda typer av analyser” (Widerberg, 2002). I detaljerad diskursanalytiskt perspektiv redovisas stora textavsnitt som bakgrund till de resonemang som förs. Detta gör en dylik analys omfångsrik om det inte redan från början sätts vissa begränsningar. Urvalet av vilka texter som undersöks sätts i relation till vad texterna förmedlar och huruvida urvalet är relevant för frågeställningen (Widerberg, 2002). Jag har läst de berörda artiklarna med syftet att finna författarnas definitioner gällande de berörda begreppen pseudokunskap och new age. Sedan undersöks textavsnitt i relation med religionvetenskapliga definitioner samt samhällsvetenskapliga teorier.

Då jag först läst samtliga artiklar i sin helhet men endast skriver ut urval i själva analysen tolkas textens innebörd, enligt den detaljerade diskursanalytiska metoden, genom helhetsuppfattningen av texterna. Detta gör att somliga slutsatser endast kan nås genom en helhetsläsning av artiklarna, snarare än genom de textutdrag som presenteras i analysen (Widerberg, 2002). Det

finns även inslag av språkanalytisk metod i analyserna. Detta innebär att vissa ”laddade” ord som kan sägas förmedla författarens värderingar synliggörs, exempelvis författarens uppfattning av vad begreppet ”sanning” innebär.

4.1 Metodkritik

Som deltagare inom flera tolkningstraditioner går jag in i denna analys med vissa förutsättningar. Jag kommer ifrån en socio-ekonomisk medelklass, har kristen bakgrund, och utbildas i humaniora på ett universitet. Enligt socialkonstruktivistiska och postkoloniala teorier kommer dessa faktorer att påverka det sätt som denna analys utförs, samt hur resultatet tolkas (von Brömmesen, 2003). Analysen behandlar ”laddade” termer, med vilka jag har en relation till och åsikter om. Kritik kan och bör därför föras gällande de slutsatser som dras och vilka källor som används.

Termerna som kommer att återkomma ymnigt i analysen är *new age* och *nyandlighet*. Trots att dessa termer inte alltid kan användas synonymt syftar de till att beteckna en viss form av uppfattad inriktning. Som vi kommer att se är inte dessa begrepp absoluta eller ens alltid accepterade av utövarna. Detta beror bland annat på bristen av enhetlighet bland utövarna, men även svårigheten att ringa in religion som helhet. Jag väljer dock att använda dessa begrepp eftersom de kontinuerligt återkommer i *Sans* (2011) och det vetenskapliga underlag jag utgår ifrån. De beskrivningar eller åsikter jag letar efter representerar givetvis inte alltid *new age*. Analysen är baserad på kännetecknen inom *new age* och nyandliga rörelser enligt Hammer (2004) och Bogdan i Andersson & Sander (2009).

Begreppen *pseudovetenskap* återkommer frekvent i artiklarna. Detta begrepp är minst lika svårhanterligt som *new age*. Beroende på vilken diskurs eller tolkningstradition användaren av begreppet tillhör kan begreppet *pseudovetenskap* användas på olika sätt. Det kan uppfattas ha en uppfattat förlöjligande och förtryckande användning när det ”erkända” vetenskapssamhället använder termen för att känneteckna den ej ännu erkända vetenskapssamhälleliga minoriteten. Termen kan även användas som förespråkande av ett uppfattat rationellt sätt att förkasta en viss

form av *epistemologiska* (teori om kunskapsproduktion) och *ontologiska* (teori om det existerande) antaganden (Widerberg, 2002). Det är med stor försiktighet jag närmar mig denna term.

5. Material

Här nedan presenteras tidningen vari de analyserade artiklarna förekommer. Jag presenterar även de artiklar som skall analyseras. Detta sker genom en kortfattad information om författarna och deras bakgrund.

5.1 *Sans Magasin*

Sans Magasin är ett samarbets-projekt mellan Fri Tanke förlag och förbundet Humanisterna. Tidningen skall dock inte ses som Humanisternas egen tidning. *Sans* (2011) ges sedan 2011 årligen ut fyra nummer genom Fri Tanke Förlag. Fri Tanke Förlag är en del av Fri Tanke Smedja och ger årligen ut 12 böcker med inriktning på politik, vetenskap och filosofi. Författare som publicerats av Fri Tanke Förlag inkluderar Richard Dawkins, Sam Harris och Christer Fuglesang (Fri Tanke Smedja, 2012). Årligen publiceras ca 12 böcker på Fri Tanke förlag, samt tidningen *Sans* (2011). I skrivande stund är Humanisternas ordförande Christer Sturmark chefredaktör och ansvarig utgivare för *Sans* (2011) samt ansvarig utgivare för Fri Tanke Förlag.

Sans (2011) premiärnummer utkom i januari, 2011. Det var ett temanummer som bland annat behandlade kvinnoförtryck inom religiösa traditioner. *Sans* Nr.2 utkom i februari 2011. Detta var också ett temanummer och behandlade främst new age och pseudovetenskap. Sedan dess har flera nummer utgivits med andra temainriktningar och även med en mer generell religionskritik och vetenskapsrapportering.

5.1.2 Den magiska kvantvärlden - myt eller verklighet

Artikeln *Den magiska kvantvärlden - myt eller verklighet* är skriven av Peter Holst, författare av *runtid* (2006) och arbetar som kvantfysiker (*Sans*, 2011). Artikeln handlar om kvantfysik, hur den felaktigt används i andra syften och med andra implikationer än de tilltänkta.

5.1.3 Vetenskapen och det övernaturliga

Artikeln *Vetenskapen och det övernaturliga* visar på den diskussion som kan skönjas gällande tro och vetande, pseudovetenskap och vetenskapens hållning gällande övernaturliga fenomen. Författaren Jesper Jerkert är doktorand i vetenskapsfilosofi vid Kungliga Tekniska Högskolan, samt författare till populärvetenskapliga artiklar och böcker relaterade till vetenskap och pseudovetenskap (Sans, 2011). Artikeln försöker argumentera för ett hållbart förhållningssätt till övernaturlighet inom forskning.

5.1.4 Mediebluff - avslöjade medier fortsätter som inget hänt

Artikeln *Mediebluff - avslöjade medier fortsätter som inget hänt* är skriven av Peter Illi (2011). Den fokuserar på *mediumskap*, alltså den uppfattade förmågan att kunna kommunicera med avlidna eller en andevärld. Peter Illi har ett förflutet inom grafisk kommunikation och studerar pedagogik och psykologi. Han har även undervisat på högskola och gymnasium (Sans, 2011).

5.1.5 Parapsykologins dilemma

Artikeln *Parapsykologins dilemma* är författad av Peter Illi (Sans, 2011) Den fokuserar på parapsykologins situation gällande dess existensberättigande och vetenskapliga gångbarhet.

6. Disposition

Jag kommer att börja med en genomgång tidigare forskning och nämna den debatt som berör ett vetenskapligt och religionskritiskt samtal, bland annat Sorgenfreis (2011) reflektioner på Sans (2011) premiärnummer.. Jag räknar även upp den litteratur som använts som underlag i analysen. Därefter söker jag att definiera och problematisera begreppen *new age* och *pseudovetenskap*. Jag gör sedan en analys av fyra texter enligt detaljerad diskursanalys (Widerberg, 2002). Jag kommer kontinuerligt återknyta till den teoretiska ramen genom att föra fram kunskapsteoretiska perspektiv så som socialkonstruktivism i relation till artiklarnas innehåll.

För att knyta ihop analysen med eventuella ämnesdidaktiska konsekvenser avslutas analyserna med en sammanhängande ämnesdidaktisk reflektion. Därefter förs en avslutande diskussion, där jag lägger fram mina egna funderingar och ställningstaganden.

7. Tidigare Forskning

En diskursanalys av svensk religionkritik genomfördes av Olsson & Sorgenfrei (2011). Där slår de fast att diskursen i vilket *Sans* (2011) befinner sig i definierar begreppet ”religion” på vissa specifika sätt. Att som religiös fylla begreppet ”religion” med andra saker än de som explicit framförs av *Sans* (2011) skribenter gör att sagda religiös utövare blir ”mindre religiös”. Inom denna tankegång finns det alltså ett ”rätt” och ett ”fel” sätt att förhålla sig till religion. Sorgenfrei (2011) poängterar även *Sans* (2011) förhållande till *sanningsrelativism* och *postmodernism*. Dessa två begrepp utmålas i *Sans* (2011) som ett växande problem i samhället då de av skribenterna utmålas som bidragande faktorer till ”slapphet” mot religiös fundamentalism (Sorgenfrei, 2011). Vad som framkommer av Sorgenfreis (2011) analys är att *Sans* (2011) befinner sig i en diskurstradition med specifika sätt att beskriva verkligheten som inte stämmer överens med den övergripande religionsvetenskapliga diskursen.

8. Litteratur

För ett diskurskritiskt perspektiv använder jag mig av Hellman (2011) samt Sorgenfrei (2011). För en ideologisk kritik använder jag mig av Thalén (2003) samt Sturmark (2003). För att kunna definiera, kritiskt granska och reflektera kring pseudovetenskap har jag använt Williams (2009), von Brömssen (2003), Hanssen (1995), Fritze (2009) samt Stanford Encyclopedia of Philosophy.

Blom (2007) har gjort en intervjustudie med fem mer eller mindre aktiva praktiker inom new age eller nyandlighet. Denna uppsats används för att underlätta definieringen av new age, samt belysa problematiken av sagda definitioner. Jag använder mig också av Hammer (2004) för att få en användbar definition av new age, vilket jag kommer att utgå ifrån i analyserna.

Definitionen *pseudovetenskap* och *new age* är tvetydigt tolkad beroende på vem eller vilka som använder den. I analysen används Williams (1999) samt Hansson (1995) för ett försök till definition. Hammer, (2006)) gör en ansats att definiera *new age* och bidrar till de beskrivningar som återfinns i den här analysen. Bogdan i Andersson & Sander (2009) behandlar nyreligiösa rörelser och även detta har influerat min begreppsanvändning.

Thalén (2003) behandlar tankar gällande religionskritik och bristen på gudstro i ett sekulärt samhälle. Den används av i den här analysen för att påvisa olika tolkningar av tro, religion och den uppfattade fientligheten mot ovannämnda fenomen. Thalén (2003) har uppenbart ideologisk tolkning av den ateistiska kritiken. Han menar på att debatten angående religion och en gud eller flera gudars existens är snedvriden. Den ateistiska kritiken är enligt Thalén "fångad av en bild som går ut på att all gudstro måste vila på ett fundament av abstrakta teoretiska antaganden" (Thalén, 2007, sid. 88). Han menar också att man på det sättet frångår religionens essens och huruvida religion speglar något väsentligt hos sina utövare. Han fortsätter: "En hel kulturs ytliga förhållningssätt till gudstron ligger inkapslad i bundenheten vid den abstrakta existensfrågan. Frågan visar hur långt vi har avlägsnat oss från det mer verklighetsnära sätt att närma sig Gud som varit en självklarhet i äldre tider" (Thalén, 2007, s.88). Denna uppfattning kan även skönjas inom *new age*-rörelsen, även om "gud" sällan nämns.

Som en motsats till Thalén (2003) står *Tro och vetande 2.0* (2006) av Christer Sturmark (2006). Boken är enligt Sturmark (2006) en moderniserad diskussion relaterad till och utvecklad ur, filosofen och religionskritikern Ingmar Hedenius tankar i boken *Tro och Vetande* från 1949. Hedenius kritiserade teologins existensberättigande inom vetenskapliga fakulteter och bidrog till en omformning av teologiska diskussioner. Sturmarks bok är, enligt honom själv, ett sätt att förnya debatten och att utveckla de tankar som finns bakom en humanistisk världsbild. Vi får en bild av Sturmarks (2006) uppfattning av nyandlighet i följande citat:

Innan vi kan formulera vår egen trosuppfattning om gud, måste vi ge uttrycket "gud" en mening. [...] Det är viktigt att poängtera, att man inte måste hitta "den rätta" innebörden hos uttrycket "gud" för att kunna föra ett sådant samtal. Vad skulle det betyda att en viss innebörd är "den rätta"? Det viktiga är bara att man enas

om samma innebörd i samtalet [...] Ofta finner vi andra beskrivningar hos "traditionellt" religiösa personer, än så kallade nyandliga eller new age-inspirerade personer (Sturmark, 2006, s.100).

Här uppvisas en uppfattning av vad nyandlighet innebär för Sturmark (2006) och i förlängningen (men inte nödvändigtvis) förbundet Humanisterna. Det är ett annat gudsbegrepp än det Sturmark (2006) benämner som "traditionellt religiösa", vilket tycks vara en av nyandlighetens kännetecken. Genom Sturmarks (2006) förhållningssätt till gudsbegreppet och religion kan skribenterna i *Sans* belysas då de kommer ifrån ett snarlikt perspektiv, vilket kommer att synas i analysen.

9. Begrepp

Här presenteras de begrepp som analysen ämnar behandla. Begreppen är mångbottnade och svårdefinierade och för att undvika att detta endast blir en begreppsanalys försöker jag att hitta det jag anser vara godtagbara generaliseringar.

9.1 New Age

Jag kommer inte att diskutera den historiska utvecklingen av begreppet, utan endast redogöra för olika sätt att diskutera det. Detta belyser motsättningar samt svårigheter att definiera new age.

New age är ett problematiskt begrepp, menar Hammer, (2006). Det saknar enhet och vad som betecknas som "new age" skiljer sig åt mellan utövare. Han skriver att "[m]ånga människor som är djupt engagerade i samtidens religiositet värjer sig [...] mot beteckningen new age och vill kalla sig nyandliga. För dem förknippas kanske själva termen new age med flum eller med kommersialism"(Hammer, 2004, s.12). Det skrivs numera en mängd böcker som räknas under kategorin "new age". Ämnena varierar mellan feng shui, kristaller, meditation och UFO-tro. Andra former av litteratur gällande ämnet kommer bland annat från naturvetenskapligt skolade skribenter, vilka syftar till att

avfärda new age-anhängares uttalanden som ovetenskapliga och felaktiga (Hammer, 2004).

9.1.2 Kännetecken

Hammer, (2004) skriver att det, trots svårigheten att definiera begreppet, finns vissa fenomen eller uppfattningar som tycks binda samman new age. Detta sker dock med förbehållet att det inte behöver gälla alla de som praktiserar vad som kan uppfattas som new age. Det som kan skönjas, något sammanfattat och förenklat, är som följer:

1. Universum är en helhet, med en riktning. Det är människan som skapar de yttre omständigheterna, inte tvärt om. Varje människa är unik, med en särskild kosmisk plats och syfte.
2. Människan kan genom ett holistiskt tänkande "hela" sig själv, som biologisk och andlig varelse.
3. Reinkarnation.
4. Genom nya metoder så som insikter och nytt tänkande kan man finna bättre kunskap än via traditionellt vetenskapliga metoder, men genom vetenskapliga landvinningar kan även gamla läror bekräftas.
5. Människan har ett behov av att utvecklas andligt och vi kommer snart att finna den andliga balansen i kosmos och i oss själva (Hammer, 2006).

Försöken till att definiera new age mynnar inte ut i en konkret definition, enligt Bogdan i Andersson & Sander (2009) i Andersson & Sander (2009). Det forskaren finner beror på vilken teoretisk utgångspunkt denne utgår ifrån. Hammer (2004) utgick från ett religionshistoriskt perspektiv, vilket påverkat de fenomen och uppfattningar han anses finna i new age. Religionshistoriker fokuserar som mest noterbart på "historiska rötter samt det ideologiska, eller teologiska, innehållet"(Andersson & Sander, 2009 s.523). Om Hammer (2004) till exempel hade utgått ifrån en sociologisk eller religionspsykologisk utgångspunkt hade kriterierna möjligen sett annorlunda ut (Andersson & Sander, 2009). Bogdan i Andersson & Sander (2009) skriver: "Det finns dock ett antal återkommande

definitioner som på olika vis belyser centrala aspekter av new age. Ett vanligt sätt att beskriva New Age är exempelvis idén om ett andligt *smörgåsbord*, vilket syftar på det faktum att New Age kännetecknas av ett oöverskådligt antal olika andliga tekniker, såsom yoga, kristallhealing, shamanresor, läsning av tarotkort, aromterapi, kabbalah etc" (Andersson & Sander, 2009, s.523).

Friheten inom new age beskrivs även tydligt, i relation till den andliga smörgådsbordet som presenterats ovan. Bogdan i Andersson & Sander (2009) påpekar att toleransen mellan utövare är stor och att tekniker kan blandas och förkastas beroende på individ utan närmare motstånd från övriga utövare (Andersson & Sander, 2009). En person kan alltså ignorera kristallhealing, men utgå ifrån horoskop. En annan kan använda stenar med uppfattade spirituella energier utan att bry sig om feng shui-möblering.

Bogdan i Andersson & Sander (2009) beskriver kritiska röster från bland annat buddistiskt håll över new age-anhängares tendens att ta riter och ritualer ur sin religiösa och kulturella kontext och på detta sätt urvattna dem. Lakotaindianerna har gått så långt som att publicera en officiell krigsförklaring mot västerländsk utövning av deras heliga riter (Andersson & Sander, 2009). Samtidigt skriver Bogdan i Andersson & Sander (2009) att:

[d]en vanligaste kritiken man möter mot New Age är att rörelsen uppfattas som någonting oseriöst, att det inte rör sig om "äkta" religion. Denna kritik har sin grund i att vi till stor del är präglade av hur traditionella religiösa traditioner är organiserade och det faktum att New Age på flera sätt bryter mot denna norm (Andersson & Sander, 2009, s.535).

Blom (2007) beskriver i sin uppsats att de intervjuade inte anser att termerna "new age" eller "nyandlighet" är representativa för deras erfarenhet. Personerna är engagerade i olika former av healing, mediumskap, astronomi, meditation och talar med djur. Dessa tekniker och företeelser brukar vara frekvent förekommande inom new age (Blom, 2007 & Hammer, 2006). En intervjuad "[...] anser inte New Age vara den "äkta" andligheten, inte det som hon ägnar sig åt. Själva begreppet new age förknippar hon med något skumt som hon tycker det hör hemma i 70-talet (Blom , 2007). Hon poängterar, liksom övriga

intervjuade personer att New Age och nyandlighet är fel benämning. Det handlar inte om något nytt utan om läror som funnits mycket länge” (Blom, 2007, s.24). Den syn på nyandlighet som kommer fram i Blom (2007) är motståndskraftig attityd till kategorisering. Istället för att tillhöra eller vara new age eller nyandliga kallar de sig ”andliga”. De intervjuade hävdar sig tillhöra en uråldrig tradition, snarare än den relativt nya andliga tradition som uppstod på 70-talet. De motsätter sig New Age-rörelsen, som de anser missförstått den sanna andligheten.

Ovanstående beskrivningar visar på svårigheterna med att ringa in begreppen. Då bristen på enhetliga definitioner är markant gällande världens religiösa rörelser skulle kravet på en allmängiltig definition av new age inte leda till mycket. New age är ett komplext begrepp som inte alltid omhuldas av de som kan anses vara praktiska utövare. På grund av detta utgår jag i denna uppsats ifrån Hammers (2004) fenomen-beskrivning ovan. Framtida undersökningar kan komma att komplettera eller förändra dessa definitionsgrunder.

9.2 Pseudovetenskap

Williams (2009) hävdar att det trots bristen på fullständig enhetlighet inom forskarmetoder finns vissa principer som vetenskapen arbetar inom. Han beskriver dessa som "trial and error", kumulativ kunskap, rationellt förfarande samt avsägandet av förlegade teorier (Williams, 2009). Pseudovetenskap å andra sidan kännetecknas enligt Williams (1999) av två grundläggande saker. Pseudovetenskap är irrationell, i den mening att den bortser från rationella principer. Den går dessutom framåt genom uppenbarelser eller intryck, snarare än genom "trial and error" (Williams, 2009). Pseudovetenskap arbetar inte med teorier som byggs på eller förkastas beroende på resultat, utan arbetar snarare med upplevelser och utgångspunkten "[i]f we can imagine a possibility, then we must keep an open mind about it until it is disproved"(Williams, 2009, s.19). Innan en företeelse som till exempel ESP (Extrasensorisk Perception så som telepati) kan motbevisas bör en öppen attityd hållas till fenomenet. Bevisbördan läggs på så sätt på de som skall motbevisa fenomenet, snarare än på de som gör påståendet att ESP fungerar. Snarare än att samla bevis via "trial and error," formulera en hypotes och sedan bygga på bevisen

tillräckligt för att kunna formulera en teori anses fenomenet existera tills dess att det motbevisats. Inom pseudovetenskapen klamrar sig förespråkaren sig fast vid sin tro oavsett bevis som tyder på motsatsen (Williams, 2009).

Fritze (2009) menar att, trots svårigheterna med en enhetlig definition, kännetecknas pseudovetenskap och pseudohistoria av dåliga källor, dålig metodik och brist på objektivitet (förmågan att utan egna värderingar tolka empiriskt underlag). Han skriver:

So how can a person know what is truth or fact, and what is lie and error in history, or science for that matter? The answer is evidence, including its quality and quantity. [...] Another answer is the use of objective and empirical methods to analyse and evaluate the evidence (Fritze, 2009, s.11).

Stanford Encyclopedia of Philosophy menar att det som kallas "vetenskap" även verkar *normerande*. Det innebär att även *åsikter* som går utanför den normativa vetenskapens uppfattningar per definition kan kallas pseudovetenskaplig. Detta innebär att ett påstående kan kallas pseudovetenskaplig om detta påstående strider mot den normativa uppfattningen som är rådande inom vetenskapen i nuläget. Ett exempel på detta kan vara påståendet "Gud styr evolutionär utveckling". Detta påstående stämmer inte med nutida evolutionsbiologi, då den postulerar sexuell selektion snarare än en gudomligt riktad kraft (Dawkins, 2008). Påståendet strider alltså mot vetenskapsnormen och räknas därmed som pseudovetenskapligt. Vetenskapsnormen är dock föremål för kritik från socialkonstruktivistiskt håll och postkoloniala teorier ifrågasätter giltigheten i ett sådant argument. Eftersom den normativa vetenskapen är en del i ett meningsskapande baserat på europeisk maktdominans över andra kulturer genom tiderna kan den hegemoniska diskursen inom vetenskapssamhället räknas som en av flera sätt att hantera sanningar och verkligheten (von Brömssen, 2003).

9.2.2 Kännetecknen

Hansson (1995) postulerar sju kännetecknen för pseudovetenskap. Dessa är:

1. Auktoritetstro.
2. Experiment som inte kan upprepas.

3. Handplockade exempel när ett slumpmässigt urval vore möjligt.
4. Ovilja till att pröva teorierna trots att det vore möjligt.
5. Likgiltighet inför motsägande fakta.
6. Inbyggda undanflykter, till exempel att teorien endast bör prövas på ett sätt som bekräftar den.
7. Förklaringar överges utan att ersättas på ett konsekvent sätt

(Hansson, 1995)

Dessa kriterier, samt det synsättet som postuleras av Williams (1999) är den överblickbara definitionen av pseudovetenskap som jag kommer att pröva mot artikelförfattarnas användning av begreppet.

10. Analys

I ledaren till *Sans* (2011), skrivet av redaktören och ansvarige utgivaren Christer Sturmark framgår syftet med temanumret:

Vi låter oss luras, New age, alternativmedicin och olika former av pseudovetenskap florerar i samhället som aldrig förr. Vinstdrivande tv-kanaler utnyttjar cyniskt människors sorg och längtan efter kontakt med avlidna anhöriga. Religiösa rörelser ifrågasätter evolutionen och sprider falska budskap om kreationism, nu senast representerad av en lärare i svt:s skolprogram Klass 9A. [...] Det är inte harmlöst. Människor far illa både ekonomiskt och känslomässigt av bedrägerierna (*Sans*, 2011, s.6).

Denna kritiska hållning till det som benämns som new age och pseudovetenskap genomsyrar, enligt mig, samtliga av de analyserade artiklarna.

10.1 Den magiska kvantvärlden - myt eller verklighet

Holst (2011), skriver att:

Den som försöker ta reda på vad kvantfysik handlar om genom att läsa populärpress, lyssna på offentliga föredrag eller göra sökningar på internet möter en stor mängd vittfamnande påståenden om verkligheten, det ena mer besynnerligt än det andra. Inte minst i new age-sammanhang är det vanligt

med referenser till kvantfysik. Här talas det om allt från kvanthealing med hjälp av vibrerande kristaller till kvantjag och högre medvetandetilstånd. Med hjälp av prefixet ”kvant” får man det mesta att låta svårt, esoteriskt och lite mystiskt” (Sans, 2011, s.25).

Redan här ser vi vad ansatserna i artikeln är. Sanningsbegreppet ligger i fokus och Holst (2011) företräder en mer ”korrekt” verklighetssyn än new age eller de som gör sanningsanspråk som skiljer sig ifrån de rådande uppfattningarna inom hans vetenskapliga område. New age berörs i texten på ett flertal sätt. Kvant-fysiken som Holst (2011) diskuterar i sin artikel har enligt honom potentialen att, på grund av de komplicerade teorier som ligger bakom forskningen, felaktigt nyttjas av New Age-rörelser. Holst (2011) skönjer tre teman i denna användning: Först; ”påståendet att allt är vågor - en tanke som, förutom att det låter förföriskt dunkel, passar väl in i talet om frekvenser, vibrationer och resonanser” (Sans, 2011, s.26). Holst (2011) går vidare; ”Något annat som man gärna framhåller, med hänvisning till just kvantfysik, är universums enhet. Allt hänger på något outgrundligt sätt ihop. *There is no such thing as separation in the universe*. Tanken speglar förstås nyandlighetens holistiska ideal” (Sans, 2011, s.26). Ett tredje tema han säger sig uppfatta är ”kvantfysiken som ”möjligheternas fysik”. Här kan allt hända; allt är möjligt. Och inte nog med det - det är du själv som skapar dina möjligheter! [...] Den moderna fysiken görs här till ett tvivelaktigt verktyg för vår tids mest lukrativa självhjälpsindustri” (Sans, 2011, s.26). Holst (2011) tycks här uttrycka en irritation över hur en industri baserad på en, enligt honom, falsk verklighetsuppfattning utnyttjar inte bara sina kunders naivitet, utan även hela vetenskapssamhällets framsteg för egen vinnings skull.

Holst (2011) nämner även *sanningsrelativister* som en grupp vilkas förespråkare använder sig av en begränsad förståelse av kvantfysiken för att bekräfta sin världsbild. Benämningen ”sanningsrelativist” återkommer även i texterna av Sturmark (2006). Holst (2011) skriver:

Det är dock inte enbart inom nyandligheten som man finner överraskande anspelningar på kvantfysik. Även sanningsrelativister av olika schatteringar hänvisar gärna till den moderna fysikens rön. Antingen påminner man om den så kallade våg-partikeldualismen - att materia i vissa sammanhang måste beskrivas som vågor, i andra som partiklar - för att rättfärdiga att till synes motsägelsefulla påståenden kan vara sanna samtidigt. Eller så har man hört talas om att själva observationen med nödvändighet

påverkar det som ska observeras, och finner i detta faktum stöd för idén att ett entydigt sanningsbegrepp nu måste ge vika för olika "berättelser" om verkligheten (Sans, 2011, s.26).

Holst (2011) poängterar dock att en ytlig och allmän kunskap gällande kvantfysik kan få kvantfysiken att te sig märklig, för att inte säga magisk. Problemet blir konsekvenserna av en sådan form av uppfattning. Han skriver: "Det offentliga samtalets förvirrade bild av kvantfysiken är inte helt gripen ur luften; den innehåller faktiskt korn av sanning [...] Dessa sanningsfragment har dock förlänats innebörder långt utöver och ibland i direkt strid med kvantfysiken själv" (Sans, 2011, s.26). Genom idén att världen är helt beroende av betraktaren, så som kan uppfattas i en grund kunskap om kvantfysiken, är individen fri att forma världen efter eget huvud. Detta har vetenskapliga anspråk, men kan då ej mätas eftersom även undersökningen påverkar resultatet. Fysik och kvantfysik går ut på systematiska betraktelser som sägs beskriva verkligheten utanför våra sinne på ett sätt som kan beskrivas som "objektiv kunskap". Om den systematiska undersökningen ej längre ligger i fokus, utan endast ses som en bekräftelse på ett tidigare påstående om verklighetens socialt konstruerade beskaffenhet förlorar den vetenskapliga metodiken sin tyngd. Då kan ytanden om verkligheten som: "Det som stämmer för mig behöver inte gälla för dig" vilket kommer till uttryck i Blom (2007), ges en vetenskaplig legitimitet trots att påståendena tillhör vitt skilda synsätt. Även den socialkonstruktivistiska tanketraditionen främjar ett sådant synsätt. Genom att poängtera språkets betydelse för att forma uppfattningar och till och med hela verklighetens yttranden i vår sinnevärld som en språklig och social konstruktion ges en total sanningsrelativism som den uttrycks av Holst, (2011) legitimitet. Världen utanför sinnena existerar inte i någon användbar mening eftersom kunskapen om världen filtreras genom förutfattade meningar, kulturell kontext och sociala förutsättningar (von Brömssen, 2003).

Nämnda kriterier för nyandlighet enligt Holst (2011) är: *Holism, vetenskapligt språkbruk samt tanken att kunna förändra sig själv och verkligheten med viljekraft*. Att kunna förändra världen efter eget huvud passar bra in i tanken om en individuellt anpassad religion, där individen står i fokus. Om individen själv kan skapa sin egen verklighet blir individens ansvar mot sig själva

betydligt större än om verkligheten är någonting vi snarare måste anpassa oss till. Inom *new age* står individen i fokus och den egna upplevda sanningen betyder mer än det som kan undersökas (Hammer, 2006). Sådana synsätt stämmer väl överens med religionsvetares sätt att undersöka religiösa fenomen. Sanningen i påståenden om andliga upplevelser är irrelevant eller omöjlig att undersöka vetenskapligt och det är istället individens individuella upplevelser som bör ligga i fokus (Andersson & Sander, 2009). ”Sanning” kan inom nyandlighet innebära en subjektiv och påverkbar sanning snarare än en objektiv sanning, enligt Holst (2011). Det Sturmark (2006) kallar för sanningsrelativism är för ”en humanistisk livsåskådning totalt främmande. En humanist utgår från att det existerar objektiva sakfrågor som vi ofta, men inte alltid, kan upptäcka och analysera” (Sturmark, 2006, s. 77). Det bör nämnas att Sturmark (2006) talar om den uppfattningen som presenteras i bland annat humanisternas idémanifest, snarare än för en generell humanism. Då vetenskapliga metoder är en av humanismens grundbultar ger sanningsrelativism en, enligt Sturmark (2006), oanvändbar syn av verkligheten. Sturmark (2006) skriver:

Dessutom är det ju så att om påståendet ”Alla sanningar är relativa” vore sant, då måste ju även detta påstående vara relativt, eller hur? Sant för vissa, men inte för andra. Hela idén med sanningsrelativism kollapsar då som ett korthus (Sturmark, 2006, s.77).

Holst (2011) och Sturmark (2006) delar uppfattningar om potentiellt missriktade sanningsrelativistiska tendenser inom nyandlighet och postmodernism. Holst (2011) talar i artikeln främst om fysik, inte subjektivt moraliska reflektioner. Han tycks mena att de termer som används inom hans egen diskurstradition är de som bör gälla om man använder sig av de uttryck som finns inom just den diskursen. Nyandliga rörelser har helt enkelt tagit begreppen och gjort dem till sina egna och lånar på så sätt trovärdigheten från fysiken, enligt Holst. Detta fenomen nämns av Hammer, (2004) som skriver:

New age-litteraturen gör på två olika sätt anspråk på att vara i samstämmighet med fysikens landvinningar. Dels ger new age-litteraturen prov på flitiga lån av vetenskapens termer. Dels finns det konsekventa försök att belägga att det finns likheter mellan andlighet och naturvetenskap (Hammer, 2004, s.241)

Holst (2011) använder sig av termer med en visst innehåll, skapade inom en viss diskurstradition. Socialkonstruktivismen talar om laddade begrepp som är möjliga att fylla med olika mening beroende på vilken diskurstradition använder dem (von Brömssen, 2003). Genom att, som Sturmark (2006) och Holst (2011), hävda att *new age* använder sig av ett så stort begrepp som ”sanning” på fel sätt innebär implicit ett aktivt övertagande av begreppet. Det finns med andra ord, enligt Holst (2011 och Sturmark (2006) ett ”rätt sätt” och ett ”fel sätt” att använda begreppet ”sanning”. Detta gör att svårigheten att diskutera sanningsbegreppet mellan nyandliga och vetenskapliga diskurstraditioner onekligen blir svårt. Ett sorts motsatsförhållande skapas mellan de olika diskurserna vilket riskerar att försvåra en dialog, om ambitionen skulle finnas.

10.2 Vetenskapen och det övernaturliga

Jesper Jerkert är doktorand i vetenskapsfilosofi vid Kungliga Tekniska Högskolan, samt författare till populärvetenskapliga artiklar och böcker relaterade till vetenskap och pseudovetenskap. Denna artikel visar på den diskussion som kan skönjas gällande tro och vetande, pseudovetenskap och vetenskapens hållning gällande övernaturliga fenomen. Artikeln försöker argumentera för ett hållbart förhållningssätt till övernaturlighet inom forskning.

Jerkert (2011) skriver att: ”Den helt dominerande åsikten om det övernaturliga och vetenskapen är att de ska hållas isär, på så sätt att hänvisningarna till övernaturligheter inte har någon legitim plats i vetenskapen” (Sans, 2011, s.37). Jerkert (2011) beskriver två övergripande hållningar gällande *övernaturlighet* inom vetenskap. De är den *principiella hållningen* samt *evidenshållningen*. Jerkert (2011) sammanfattar dem på ett övergripande sätt:

Den principiella hållningen: Vetenskapen är så beskaffad att hänvisningar till övernaturligheter aldrig kan eller får förekomma. Detta beror på något principiellt skäl, till exempel att övernaturligheter per definition inte är åtkomliga för vetenskapen eller att vetenskapen skulle falla sönder om man tillät sådana hänvisningar (Sans, 2001, s.38).

Jerkert (2011) argumenterar i artikeln *emot* den principiella hållningen och *för* den evidensbaserade. Han målar upp tre argument för den principiella hållningen som han anser

sig skönja i debatter gällande vetenskap och övernaturlighet: för det första återfinns *Definitionsargumentet*. Denna hållning är semantisk. Övernaturlighet är motsatsen till vetenskap, som sysslar med naturliga fenomen. Motsatsen till naturligt är övernaturligt. Om övernaturligt existerar är det alltså per definition naturligt och därmed ej längre övernaturligt. Jerkert (2011) säger det finns uppenbar problematik med definitionsargumentet. Dels behöver inte övernaturligt respektive naturligt förstås på detta sätt, och då faller argumentet direkt. Dels är denna ståndpunkt endast ett postulat, rakt upp och ned, utan närmre motivering (Sans, 2011).

För det andra ser Jerker (2011) *argumentet om vetenskaplig metod*. Detta är ett metodbaserat argument. Vetenskap *måste* ske på ett visst sätt och forskning om övernaturligheter kan helt enkelt inte utföras på ett tillräckligt tillförlitligt sätt. Till exempel måste data samlas in på ett objektivt sätt, vilket underförstått ej kan ske gällande övernaturliga fenomen. Ett exempel på detta skulle vara insamling av bevis gällande en gud: ”Vetenskapliga metoder kan aldrig räcka till inför en gud som kan göra vad den vill” (Sans, 2011, s.40). Barbara Forrest, som är förespråkare för metodargumentet och därmed också för den principiella hållningen hävdar att: ”Problemet är att det inte finns någon *procedur* för att avgöra om intuition och uppenbarelse är legitima kunskapsvägar, och ingen *procedur* för att vare sig bekräfta eller vederlägga det övernaturliga innehållet i intuitioner eller uppenbarelsen” (Sans, 2011, s.40). Denna hållning står att finna i religionsvetenskapliga problembeskrivningar. Bogdan i Andersson & Sander (2009) säger ju att det inom den religionsvetenskapliga traditionen inte finns intresse av huruvida ett påstående är sant eller ej, utan fokuserar på den troendes upplevelse av fenomenet. Det skall nämnas att det Jerkert (2011) reflekterar över befinner sig inom den empiriska och naturvetenskapliga vetenskapstraditionen, snarare än inom den mer kvalitativa humaniora där religionsvetenskapen befinner sig. Jerkert (2011) anser helt enkelt inte att religiösa fenomen helt befinner sig utanför den empiriskt grundade vetenskapen. Han öppnar vägen för undersökningar av diverse nyandliga fenomen. Jerkert (2011) skriver:

Det är många människor som sagt sig få uppenbarelser eller på något annat sätt erhållit kunskap på påstått övernaturligt vis. En del av dessa påstådda kunskaper är förstås omöjliga att kontrollera, men alls inte alla. Ett exempel är så kallade medier som påstår att de kommunicerar med avlidnas andar. Ett stort antal tester har utförts för att kontrollera om de påstådda kunskaperna ligger bortom vad som kan åstadkommas på naturlig väg. Dessa tester har inte på något vetenskapligt övertygande sätt påvisat ett behov av övernaturliga inslag eller förklaringar. Det går alltså att med vetenskapliga metoder kontrollera åtminstone vissa saker som påstås ges stöd till en övernaturlig hypotes eller förklaring (Sans, 2011, s. 40)

Det sista argumentet inom den principiella hållningen är *kaosargumentet*. Detta argument ”är ganska likt argumentet om vetenskaplig metod, men tar ytterligare ett steg bort från ordets betydelse och bryr sig ännu mer om hur vetenskaplig forskning bedrivs.[...] Argumentets bärande tanke är att vetenskapen upphör att fungera om övernaturligheter släpps in” (Sans, 2011, s.38). Jerkert (2007) menar dock att vetenskap har överlevt försök till införande av övernaturligheter förut och genom att vetenskaplig metodkritik funnit förklaringarna ogrundade har vetenskapen rensat bort dem.

Jerkert beskriver sedan *evidenshållningen* som den mest hållbara ståndpunkten gällande att hålla övernaturliga förklaringar utanför vetenskapen, till skillnad från ovanstående *principiella hållning*. Den evidensbaserade hållningen går ut på att invänta tillräckliga bevis för de påståenden som görs gällande det övernaturliga. Fram tills dess att skälen finns, finns det dock ingen anledning att hänvisa till det övernaturliga. Han skriver:

Evidenshållningen går ju ut på att den forskning som hittills utförts inte ger oss någon anledning att åberopa övernaturligheter.[...] eftersom jag försöker rätta mig efter den tillgängliga evidensen, kan det hända att jag behöver ändra mig någon gång i framtiden (Sans, 2011, s.42).

Pseudovetenskap diskuteras endast implicit i denna artikel. Genom författarens reflektion gällande vilka typer av argument som bör hållas för giltiga i diskussionen om övernaturligheter och vetenskap ser vi även vad som anses falla inom begreppet pseudovetenskap. Jerkerts (2011) förhållningssätt blir tydligt när han säger att det trots ihärdiga försök till att bevisa övernaturligheter så som bönesvar, parapsykologi och homeopati inte har framkommit

tillräckliga bevis för att hans hållning bör ses över (*Sans*, 2011). Eftersom inte tillräckliga bevis framförts under den långa tid som tester utförts gällande dessa fenomen bör vi förhålla oss skeptiska till dess existens.

Sturmarks (2006) förhållningssätt till vetenskap tycks snarlikt. Han skriver:

En humanistisk livsåsädning bygger på den fria tankens förmåga att undersöka och förstå en naturlig värld. Allt kan inte förstås, men sökandet efter kunskap och förståelse är centralt för en humanist. Den vetenskapliga metoden, det öppna prövandet av hypoteser och förklaringsmodeller och det kreativa, kritiska tänkandet är centrala nyckelbegrepp (Sturmark, 2006, s.26).

Ur en humanistisk ståndpunkt så som den beskrivs av Sturmark (2006) tycks alltså förhållandet till vetenskap vara centralt. Särskillnaden mellan vetenskap och pseudovetenskap, alltså de områden där *new age* brukar röra sig med homeopati, kristallhealing etc. är en relevant särskillnad. Vetenskap och pseudovetenskap är i princip motsatsförhållanden, vilket till viss del styrks av Hammer (2004), Williams (2009) och Hansson (1995).

Jerkerts (2011) ställningstagande angående evidenshållningen och hans öppnande för att ända sina åsikter om skäl föreligger stämmer till synes överens med Fritzes (2009) förhållande till förlegad kunskap inom vetenskap. Fritze (2009) skriver: "It is important to make distinction between pseudohistory and pseudoscience on the one hand and bad, inaccurate or obsolete history and science that has been disproved, discredited discarded on the other" (Fritze, 2009, s. 12).

Postkoloniala teorier ämnar att problematisera det kunskapssynsätt som återkommer i artikeln. Vetenskapen som den ser ut nu och som den framförs av Jerkert (2011) har enligt dessa teorier framkommit genom en hegemonisk, vit mansdominerad, euro-centrisk diskurs och kan alls inte sägas företräda en objektiv form av vetenskap (von Brömssen, 2003). Snarare är denna syn endast en av flera synsätt och kan inte sägas representera sanning i en vidare bemärkelse. Sanning, hävdar postkoloniala kritiker, är baserad på vilka som gör sanningsanspråken. Maktpositioner av olika slag, så som ekonomisk och hegemonisk dominans, påverkar vilka som

genom tiderna har fått rätten att beskriva verkligheten. De postkoloniala teorierna ämnar att synliggöra de andra synsättet som kan finnas, till exempel ifrån de kulturer som inte kan sägas innefattas av den eurocentriska maktpositionen. (von Brömmesen, 2003) Jerkert (2011) kan genom att förespråka en evidensbaserad hållning som utvecklats i en europeisk kontext, sägas tillhöra den typ av tolkningstradition som kritiseras av postkolonialister och postkonstruktivister. Dessutom befinner sig Jerkert (2011) i en naturvetenskaplig diskurs, och jag kan med visst fog hävda att de problemformuleringar som yttras däri ser annorlunda ut än om de yttrats inom sociologi eller som tidigare nämnts, en religionsvetenskaplig diskurs. Den vetenskapliga avgränsningen har betydelse för vad som kan och icke kan studeras (Hellman, 2011).

10.3 Mediebluff - avslöjade medier fortsätter som inget hänt

Peter Illi har ett förflutet inom grafisk kommunikation och studerar pedagogik och psykologi. Han har även undervisat på högskola och gymnasium. Denna artikel fokuserar på *mediumskap*.

Medium och kontakt med "andevärlden" är ett återkommande tema inom *new age* (Andersson & Sander, 2009 & Hammer, 2004) Artikeln börjar med berättelsen om andemediet Anders Åkesson. Åkesson ertappades av kollegan och lärlingen Per Ola Thornell med en självlysande klump som använts för att simulera andliga fenomen under en så kallad "fysisk seans" i slutet av 2010 (Skeptikerpodden, 2010). En fysisk seans är en mörklagd seans, där mediet sitter fastspänt. I mörkret sker fenomen som inte skulle kunna ske om mediet själv utförde aktiviteterna och skulle således skulle tyda på andeinblandning, till exempel ljud från andra sidan rummet, flygande trumpeter etc. Genom att ta sig loss ifrån den stol där Åkesson suttit fastspänd kunde han använda den självlysande massan för att simulera en glödande, grön "ande-hand". Åkesson medgav senare fusket, men hävdade att han bara "hjälpt andarna på traven" (Sans, 2011, s.17).

Artikeln nämner Åkesson som exempel på hur medier kan fuska och beskriver sedan den moderna spiritismens födelse från mitten av 1800-talet. Essän behandlar de drivkrafter som skall finnas bakom mediumskap av olika former.

Samma drivkrafter som håller denna subkultur under armarna idag var verksamma då, under andra halvan av 1800-talet. Å ena sidan ett djupt och utbrett existentiellt behov av visshet om en fortsättning efter detta liv, å andra sidan en villighet hos mer dubiösa individer att exploatera detta behov för uppmärksamhet och pengar (*Sans*, 2011 s.19)

Illi (2011) räknar sedan upp händelser där medier utsatts för tester och undersökningar för att bekräfta de påstådda förmågorna, vilket de utan undantag misslyckats med. Genom vetenskapliga studier och logiskt tänkande har medier avslöjats och den av vissa vetenskapsmän bekräftade förmågan ersatts med ”ett löjes skimmer” (*Sans*, 2011, s.19). Vilka drivkrafter hävdar då Illi (2011) är verksamma när människor går till andemedier, trots att de blivit avslöjade som bluffmakare? Framförallt är det rädslan för det okända. Existentiell otrygghet kan enligt Illi (2011) leda till att de människor som söker sig till andemedier bortser ifrån det kritiska tänkandet och accepterar den verklighet som presenteras för dem av mediet. Människorna förhåller sig inte kritiska till det som händer i seansen, utan strävar snarare efter att bekräfta en tro. Illi (2011) uttrycker det som att "[o]ffrens vilja att få sin tro bekräftad är starkare än rädslan att bli bedragen" (*Sans*, 2011, s.20). Mediet å andra sidan är en cynisk utnyttjande person, som strävar efter att få ut så mycket pengar som möjligt ur sina offer (*Sans*, 2011). Mediet ges inte här en roll som sökande efter mening i sin egen tillvaro, utan blir en kallhamrad charlatan. I fallet med Åkesson är jag benägen att hålla med om denna hårddragning, men jag tror samtidigt att det finns medier som uppriktigt tror på det de försöker åstadkomma.

Viljan att fenomenen är sanna är alltså, enligt författaren, starkare än det kritiska tänkandet och bidrar till att medierna trots avslöjanden kan fortsätta som förut. Illi (2011) skriver även att: ”Inom New Age har ett helt bibliotek av ursäkter och undanflykter byggts upp för att skydda tron från verkligheten” (*Sans*, 2011 s.20) På detta sätt kopplar Illi (2011) ihop tron på andar med *new age* och bruket av pseudovetenskap. Illi nämner visshet eller osäkerhet inför döden som en drivkraft till den fortsatta tron på andar. Strävan efter detta är en bidragande faktor till att avslöjade medier kan fortsätta som vanligt. Milton Yinger (1970) i Hellman (2011) ser religion som:

[e]tt system av trosföreställningar och praxisformer som ger individer hjälp att bearbeta de existentiella villkoren i den mänskliga tillvaron, som död, lidande, ondska och orättvisor, genom att tillhandahålla strategier för att hantera känslor av uppgivenhet, förtvivlan och meningslöshet (Hellman, 2011, s.62).

Illis (2011) åsikt att utövares övertygelser stammar från en rädsla för döden och ur en strävan efter att hantera existentiell ovisshet tyder på att Illi (2011) håller sig till en liknande funktionell beskrivning av religion och religiösa uppfattningar som den hos Yinger (1070). Den funktionella beskrivningen ser till vilken funktion ett fenomen har och rättfärdigar utövande med dessa funktionella anledningar.

Ett eventuellt problem med en funktionell syn på religion är att beskrivningen skulle bli så bred och inkluderande att det blir svårigheter att differentiera mellan religion och till exempel icke-religiösa livsåskådningar så som humanism eller politiska ideologier (Hellman, 2011). Om Illi (2011) menar att det är rädslan för det okända och det existentiella som är en potent drivkraft till att bortse från verkligheten kan detta även innefatta humanism eller valfritt politiskt system, då samtliga livsåskådningar ämnar att till viss del hantera verkligheten och människans plats i den. Lösningen för att Illi (2011) ska slippa en sådan ihopgruppering (om det är önskvärt) tycks vara att ta ett annat synsätt på vad religion är (Sorgenfrei, 2011).

10.4 Parapsykologins dilemma

Artikeln fokuserar på parapsykologins situation gällande dess existensberättigande och vetenskapliga gångbarhet och är författad av Peter Illi (2011). Det kan ifrågasättas huruvida Illi (2011) bör granskas två gånger i denna analys men jag anser att de ämnen som han behandlar är representativa för synen på tro och vetande inom den diskurs *Sans* (2011) befinner sig i. Jag anser inte att Illi (2011) är mer eller mindre kompetent att diskutera dessa ämnen än övriga artiklarnas författare.

Illi (2011) menar att det finns en diskussion i den "paranormala" vetenskapsinriktningen som är kritisk till ett uppfattat exkluderande inom mainstream-forskning. Paranormalisterna menar, enligt Illi (2011), att pengar som borde gå till paranormala undersökningar istället går till dess

motståndare - skeptikerna. På detta sätt studeras inte det paranormala i sig, utan fokus läggs snarare på de personer som tror på det paranormala. Paranormalisternas kritik "blir ett raffinerat sätt att manifesteras den etablerade vetenskapens syn: paranormalafenomenen är fantasifoster och fokus bör ligga på varför man tror på dem, inte på fenomenen i sig"(Sans, 2011, s.53) Bogdan i Andersson & Sander (2009) skriver:

För forskare är det ingen essentiell skillnad mellan en berättelse om att Jesus gick på vatten, och Claude Virilhons (grundare av den Raeliska rörelsen) utsaga om att han 1973 kontaktades av en utomjording. Det intressanta är att människor faktiskt tror och sätter sin tillit till dessa berättelser (Andersson & Sander, 2009, s.541).

Illis (2011) uppfattning överensstämmer alltså med Bogdans (2009) gällande att forskarna fokuserar på utövaren, snarare än fenomenet i sig. Paranormalisternas kritik kan därmed också te sig berättigad. Illi (2011) fortsätter: "Bland mer konspirationsbenägna parapsykologer och *new age*-anhängare menar man att motståndet mot parapsykologin ligger djupare än så. Enligt dessa vågar inte forskarsamhället acceptera parapsykologins resultat därför att de skulle omkullkasta "den etablerade världsbilden". "(Sans, 2011, s.53). Bogdan i Andersson & Sander (2009) skriver i sin definition av Ny Religiösa Rörelser (NRR), i vilken *new age* kan passa in, att praktiker av paranormalistiska tendenser och *new age* ofta rör sig i marginaliserade grupper. "Denna marginalisering medför i sin tur att rörelserna ibland ser sig som en motkraft eller ett alternativ till den etablerade kulturen, en kultur som man således ofta är kritisk till" (Andersson & Sander, 2009, s.542). Uppfattningen av att vara marginaliserad kan alltså stämma och vara en bidragande faktor till eventuella konflikter mellan etablerad vetenskap och parapsykologins förespråkare.

Pseudovetenskapen som tas upp i artikeln är klart uttalad. Detta sker först och främst genom att ställa parapsykologin mot etablerad vetenskap: "Parapsykologi saknar nämligen några av de kännetecknen som karakteriserar vetenskap, och dess praktik lämnar mycket att önska"(Sans, 2011, s.54). Genom att räkna upp vissa karaktäristiska drag i det författaren anser vara vetenskap och parapsykologi ser vi även vad som skall räknas som pseudovetenskap: "Bristen på kunskap om studieobjektet är intimt kopplat till parapsykologins totala avsaknad av teorier"(Sans, 2011, s.

55). Hansson (1995) lista på pseudovetenskapliga kännetecken hävdar snarare att även om det finns teorier bakom påståendena så spelar detta ingen roll. Pseudovetenskapen testar sällan sina påståenden på de sätt som skulle vara vetenskapligt godtagbart. Detta stämmer med Illi (2011) som fortsätter: ”En bra vetenskaplig teori ska också kunna testas, åtminstone i princip” (Sans, 2011, s.55). Teorier är alltså en av grunderna till god vetenskap. Att Illi (2011) anser teorier vara en av vetenskapens fundament kommer tydligt fram ännu tydligare när han säger att: ”Eftersom teorier är så fundamentala för vetenskaplig verksamhet gör parapsykologins teorilöshet att många avfärdar disciplinen som ovetenskaplig eller pseudovetenskaplig” (Sans, 2011, s.55). Pseudovetenskap innebär alltså enligt Illi (2011) brist på hållbara teorier, eller felaktigt utförda studier. Hansson (1995) menar dock att teorierna finns, men inte testas på ett hållbart sätt.

Illi (2011) hävdar att parapsykologins förhållande till vetenskap är inkonsekvent. Den form av vetenskap som främjas i Illis (2011) perspektiv är den empiriskt kvantitativa, experimenella formen. Han ställer sig emot den humanistiska tanke-traditionen genom att kalla den idealistisk, snarare än realistisk. ”Alternativet till realism är nämligen idealism, ett ontologiskt grundantagande som redan idag dominerar humanistisk vetenskap och många samhällsvetenskaper”(Sans, 2011, s.56). Genom att generalisera synen på vetenskap skapas två till synes motsägelsefulla former av vetenskap. Han skriver: ”Realismens vetenskapsteoretiska representation är positivismen, och dess metodansats är i allmänhet kvantitativ eller experimentell. Idealismens avläggare är hermeneutik, fenomenologi och andra tolkande perspektiv. Metodansatsen är överlag kvalitativ”(Sans, 2011, s.56). Wängerud mfl. (2010) tycks hålla med om denna generalisering och menar att dessa typer av frågor faller under ramen av *vetenskapsfilosofi*.

Vetenskapsfilosofin behandlar dels ontologiska frågor, alltså frågor gällande vad verkligheten är för något och epistemologiska frågor. Epistemologiska frågor rör kunskapens natur och hur vi kan närma oss kunskap. Wängerud mfl. (2010) uttrycker frågan som: "Finns det till exempel en verklighet som är oberoende av om den blir erfaren (filosofisk realism) eller är verkligheten en konstruktion som är beroende av våra subjektiva medvetanden (idealism, och i mer extrem form

solipsism)" (Wängnerud m.fl, 2010, s.17)? Den socialkonstruktivistiska tanken att kunskap är beroende på de förhållanden som råder under uppkomsten av kunskap tycks bekräfta Illis (2011) ståndpunkt gällande vilken hur kunskap diskuteras inom humanistiska utbildningstraditioner . Inom humaniora förs en ständig debatt om vad vi kan veta, hur vi vet detta och i vilken social kontext denna kunskap utformats (von Brömssen, 2003). Relevansen av denna är stor när det kommer till undervisningstillfällena och ämnesdidaktik. Alla lär inte på samma sätt och de förutsättningar som barnet har, oavsett om det är kön, etnicitet, socio-ekonomisk status eller inverkan på hur eleven tar till sig kunskap. Elevens förutsättningar bör således också påverka hur undervisningen skall se ut för optimalt genomslag. von Brömssen (2003) som skriver ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv skriver att:

Kunskap om världen är således betingad av individuella, sociala, historiska och diskursiva förhållanden. Inte minst genom språkets uppbyggda och funktion är kunskap alltid mångtydig och skiftande. Redan i enskilda, enstaka ord finns invecklade teorier implicit förgivettagna och med nödvändighet tvingas därför människan till ständiga förhandlingar (sic) om dess mening (von Brömssen, 2003, s.15).

Den sociala världen runt oss formar vårt medvetande och skapar förutsättningar och begränsningar gällande vad vi kan förstå och säga om verkligheten, enligt socialkonstruktivismen. Detta skulle Illi (2011) inte hålla med om. Det finns en verklighet, enligt Illi (2011). Den verkligheten kan vi nå på bästa sätt genom en viss form av vetenskap som visat sig fungera över tiden. Även om kunskaperna förändras är verkligheten inte endast en social konstruktion. Verkligheten är inte endast beroende av forskningens kontextuella bakgrund, utan beroende av vilka metoder vi använder för att nå den. Socialkonstruktivismen skulle antagligen, liksom *new age*, hamna i den idealistiska fällan baserat på dessa ståndpunkter. Illi (2011) skulle då snarare hamna i den realistiska diskursen.

Hammer (2004) hävdar dock inte att det inom *new age* inte nödvändigtvis hamnar i den idealistiska fällan, utan handlar om ett annat sätt att se på verkligheten. ”New age behandlar vetenskapliga teorier och befintliga religioner som en verktygslåda där man plockar, väljer och vrakar efter eget huvud” (Hammer, 2004, s.321). Idealismen är alltså en del, men inte det mest

nödvändiga. Det nödvändiga tycks snarare vara att välja det som känns rätt, oavsett metod bakom teorierna.

Att diskussionerna gällande trosuppfattningar kan ha fler dimensioner än vad som uppfattas av skribenterna i *Sans* (2011) kommer till uttryck av Bogdan i Andersson & Sander (2009), som skriver: ”Den religiösa likformigheten, som tidigare sågs som en förutsättning för ett fungerande samhälle, utmanas i allt större utsträckning. Det är istället idén om att sanningen är relativ, att var och en kan ha sin privata uppfattning om och relation till det gudomliga, som kommer till uttryck i vår tid” (Andersson & Sander, 2009, s.573). Diskussionen om relativism, säkerhet, sanning, vetenskap och tro måste alltså problematiseras i en väl fungerande kunskapsteoretisk debatt. Sjögren (2011) beskriver denna ingång hos lärare gällande evolutionsämnet inom naturvetenskapen i svenska skolor. Lärares ovilja att skriva under på en viss vetenskaplig teori som kan strida emot elever med andra uppfattningar gör att evolutionsteorin endast presenteras som en konkurrerande teori bland många (Sjögren, 2011). Detta stammar dock inte från en religionsfilosofisk diskussion utan i en postkolonial, socialkonstruktivistisk hållning, enligt mig.

11 Ämnesdidaktiska reflektioner

Sjögren (2011) slår fast att några vetenskapligt vedertagna läror så som evolutionsteorin endast är en av många förklaringar som beskrivs i naturvetenskapliga ämnen. 39 slumpmässigt skolor undersöktes i denna avhandling. Evolutionsteorins förklaring till biologisk mångfald och människans utveckling ställs emot en kreationistisk uppfattning så som den uttrycks inom vissa grenar av islam eller kristendom genom eleverna i klassrummet. Anledningen att evolutionen inte bärs fram som en vetenskaplig sanning är lärarnas tveksamhet att postulera en "sann" beskrivning av verkligheten, eftersom den då kan förminska eller motsäga de åsikter som återfinns hos eleverna.

En värderingsfri och objektiv undervisning visar sig vara motsägelsefull när det handlar om den vetenskapliga grunden som läroplanen vilar. Läroplanen vilar på vetenskap och humanistiska värderingar, men även på ett kritiskt förhållningssätt till de metoder som används inom

vetenskap. Det står att: ”[l]äraren ska tydliggöra vilka vetenskapliga grunder, värderingar och perspektiv som kunskaperna vilar på och vägleda eleverna så att de kan ta ställning till hur kunskaper kan användas” (Läroplan för grundskola, förskoleklass och fritidshem, 2011). Men vart lägger enskilda lärare sin fokus? Kan en välbehövlig kritik mot vetenskapligt utförande och vetenskapsfilosofiska reflektioner slå över till en fullkomlig relativism? Det bör, enligt mig, vara en självklarhet att presentera den rådande vetenskapliga uppfattningen som "sann" i den bemärkelse att den kunskapen vi har är baserad på rigorösa vetenskapliga metoder vilket är det hittills bästa verktyget för att se världen utanför våra egna subjektiva uppfattningar. Detta bör dock inte bli som en begränsning i filosofiska reflektioner runt verklighetens beskaffenhet eller sanningsbegreppet.

Inom religionsundervisningen läggs större fokus på individers uppfattningar och på tolerans för andras åsikter än på vetenskapsfilosofisk reflektion. Kunskapsanpråk och vetenskapsfilosofi som den framförs av skribenterna i *Sans* (2011) kan både sägas stödja dessa former av vetenskapskritisk undervisning, samt att ta avstånd från sanningsanspråken gjorda utifrån individuell upplevelse allena. Relationen mellan tro och vetande är dock en central tanke inom religionsundervisningen. Det står att: ”[e]leverna ska ges möjlighet att diskutera hur relationen mellan religion och vetenskap kan tolkas och uppfattas, till exempel beträffande frågor om skapelse och evolution (Lpf -11 s.137).

Den ateistiska och agnostiska ståndpunkten som uttrycks i *Sans* (2011) kan vara en världsåskådning av många att undersöka inom en heltäckande religionsundervisning och kan användas för att diskutera och jämföra olika världsåskådningars ställningstaganden. Att detta är en nödvändighet illustreras väl i I Lpf-11, där det står att religionsundervisningen skall behandla "Olika uppfattningar om relationen mellan religion och vetenskap i den aktuella samhällsdebatten”(Lpf -11). *Sans* (2011) kan eventuellt användas som material för att diskutera den kritik som framförs mot religiösa påståenden. Att religionskritik behandlas under religionsundervisning anser jag vara en självklarhet om läraren ämnar behandla olika synsätt och världsåskådningar.

12. Diskussion

Ingenstans i texterna specificeras vad som menas med *new age* eller nyandlighet. Definitionerna låter sig endast göras av läsaren och i vissa svepande uttalanden av författarna. Men på vad baserar då författarna i *Sans* (2011) sin kritik? Ett svar tycks vara att kritiken rör *sanningsanspråken* som görs av den något odefinierade *new age*-rörelsen. Författarnas grundläggande uppfattning om kunskap gällande världens beskaffenhet - troliga slutsatser utifrån beprövad erfarenhet och vetenskapliga undersökningar - går ej ihop med *new age*-rörelsens egna former av sanningsanspråk (som de uppfattas av skribenterna) Åsikter om pseudovetenskap blir därför mer markant i *Sans* (2011) än åsikter om *new age*. *New age* rör sig i pseudovetenskapliga territorium och omnämns därför endast som en *del* i en större problematik. Problematiken är direkt länkad med sanningsanspråken och åsikter om hur forskning bör bedrivas samt hur objektivitet kan fungera. *Sans* (2011) skribenter är uppenbart bekymrade över hur en sanningsrelativistisk och ideologisk forskning bedrivs och influerar debatten. *Sans* (2011) mål är att vara en kritisk röst mot vad de anser vara postmoderna strömningar inom till exempel humaniora, där en objektiv och mätbar verklighet hamnar bakom individers och samhällens socialt skapade tankemönster.

På det stora hela tycks författarna diskutera vetenskap ur en upplysningsfilosofisk tankegång, vilket har bäring på de synsätt som läggs fram gällande ”riktig” vetenskap, ”falsk” vetenskap och även *new age*-anhängares förhållningssätt till detta. Författarna är starkt kritiska till andra sätt att bedriva vetenskap än det realistiska synsättet och de epistemologiska antaganden som mynnar ut från detta. En subjektivt baserad forskning av till exempel kvalitativ karaktär är av föga intresse och större vikt läggs på emperi, kvantitativa undersökningar samt experimentell forskning.

Skribenternas sätt att definiera *pseudovetenskap* och *new age* tycks stämma relativt bra med de författare jag utgått ifrån i uppsatsens definitionsdel, men det görs dock antaganden som sträcker sig utanför forskarvärlden. Ett sådant är vilken form av forskning som bör premieras och hållas för ”sant”. Kvalitativ forskning har enligt mig en viktig plats och individers subjektiva uppfattningar bör räknas med som en viktig faktor i all forskning värd namnet. En subjektiv

uppfattning hos forskaren kan påverka resultatet även i kvantitativ forskning, om än i mindre utsträckning än vad hårdnackade sanningsrelativister eventuellt påstår. Det som krävs är en vetenskaplig genomskinlighet och självreflektion, samt rigoröst utformade vetenskapligt hållbara metoder.

I denna analys har jag analyserat fyra artiklar om pseudovetenskap och *new age* av tre stycken olika skribenter. Vad som framkommit är att bland annat att skribenterna sällan definierar *new age*. *New age* är endast en del i en betydligt mer problematisk tolkningstradition, där sanningen ligger i betraktarens öga. Genom att beskriva sanningsanspråken gjorda ifrån andra tolkningstraditioner som irrelevanta eller ihåliga premierar skribenterna en vetenskapsfilosofisk realism i motsats med en vetenskapsfilosofisk idealism. Slutsatsen som skribenterna gör tycks vara att det finns en objektiv "sanning", oberoende av det upplevda. "Sanningen" eller "verkligheten" är inom räckhåll för vetenskapliga metoder så länge som metoderna är väldefinierade och objektiva. Dessa slutsatser motsägs dock av den rådande forskningstraditionen på humanistiska fakulteter som hävdar att verklighet och sanning alltid är beroende av uttolkarens kontextuella tillhörighet. Det finns både stöd och kritik för skribenternas hållning, beroende på vilka forskningstraditioner man utgår ifrån.

Personligen är jag böjd att ta en medelväg. Jag tror inte att den enda sanning vi kan nå är den individuellt tolkade verkligheten och jag anser ej heller att personliga upplevelser bör räknas högre än empiriskt hederliga undersökningar. Jag tror heller inte att den sociala kontexten *avgör* resultatet av forskning. Däremot är den viktig för hur resultaten används. Jag anser att de forskningsproblem som *skapas* är kulturella. Som exempel kan det utan en väl utvecklad datorkultur ej reflekteras över forskningsproblem gällande till exempel "sociala medier". Den forskningen är så att säga beroende av att fenomenet överhuvudtaget finns inom den rådande kulturen. Andar, väsen och gudar är dock fenomen som tycks återfinnas i världens alla kulturer och hamnar enligt mig i den prekära situationen att bli granskade från alla sidor. Så länge det är tillåtet att forska och ställa kritiska frågor om metafysiska påståenden ur både ett individuellt och socialt perspektiv bör alla sidor av saken diskuteras i klassrummen, middagsborden och på

vetenskapliga fakulteter. Detta är grundläggande för vetenskaplig och samhällsutvecklande reflektion. Faran kan dock vara en glidning till åsikten att varje uppfattning är värd lika mycket som den andra, i alla lägen. Detta, skulle jag vilja hävda, är inte sant. Vad jag tror eller inte tror betyder inte att verkligheten påverkas - endast min uppfattning av den. I slutändan är verkligheten för viktig för att läggas i händerna på enskilda individer. Det öppnar dörrarna för tolkningsföreträdare inom de områden där ingen vetenskap går att finna.

13. Litteraturlista

Andersson, D. & Sander, Å. (2009) *Det mångreligiösa Sverige - ett landskap i förändring*. Studentlitteratur AB: Lund

Blom, N. (2007) *New Age i Östra Mellansverige - En studie av den oorganiserade nyandligheten*. Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap: Gävle

Fritze, H. R. (2009) *Invented Knowledge - False History, Fake Science and Pseudo-religions*. Reaktion Books Ltd: London

Hammer, O. (2004) *På spaning efter helheten. New Age - en ny folktro?* WS Bookwell: Finland

Hellman, E. (2011) *Vad är religion? En diciplinteoretisk metastudie*. Bokförlaget Nya Doxa: Nora

Holst, P. (2011) *Den magiska kvantvärlden - myt eller verklighet*. Sans. Lidingö: Sans Media

Illi, P. (2011) *Mediebluff - avslöjade medier fortsätter som inget hänt*. Sans. Lidingö: Sans Media

Illi, P. (2011) *Parapsykologins dilemma*. Sans. Lidingö: Sans Media AB

Jerkert, J. (2011) *Vetenskapen och det övernaturliga*. Sans. Lidingö: Sans Media AB

Olsson S. & Sorgenfrei S. (2011) *Svensk religionskritisk diskurs*. DIN: Religionsvetenskapelig tidskrift: Novus Förlag Press

Sans (2011) Lidingö: Sans Media AB

Sjögren, F. (2011) *Den förhandlade makten - kulturella värdekonflikter i den svenska skolan*. Göteborgs universitet. Samhällsvetenskapliga fakulteten

Skolverket (2011) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Stockholm: Fritzes

Sturmark, C. (2006) *Tro och vetande 2.0 - om förnuft, humanism och varför människor tror på konstiga saker*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa

Thalén, P. (2007) *Ateismens fall - den moderna religionskritikens kris*. Malmö: Artos & Norma bokförlag AB

von Brömssen, K. (2003) *Tolkningar, förhandlingar och tystnade - elevers tal om religion i det mångkulturella och postkoloniala rummet*. Acta universitatis gothoburgensis

Widerberg, K. (2002) *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur

Williams, W. F. (2009) *Encyclopedia of pseudoscience*. New York: Facts on file

Wängerud, L. & Oscarsson, H. & Gilljam & M. Esaiasson, P. (2010) *Wängerud mfl.*. Vällingby : Elanders Sverige AB

Elektroniska resurser

Hämtat 17/4 - 2012. <http://www.fritankesmedja.se/om-oss>

Hämtat 12/03 - 2012. <http://www.fritankesmedja.se/Sans/2-2011> (20120305)

Hämtat 17/4 - 2012. Hansson, 1995. <http://www.vof.se/folkvett/19953-4vad-ar-pseudovetenskap>

Hämtat 14/5 -2012. Debatt mellan Helle Klein och Christer Sturmark, 2011. <http://www.sturmark.se/?p=714>

Hämtat 15/5 - 2012. Stanford Encyclopedia of Philosophy. <http://plato.stanford.edu/entries/pseudo-science/#PsePse>

Hämtat 20/5 - 2012. Intervju med Per Ola Thornell, 2010. <http://skeptikerpodden.se/2010/10/fusk/>